

Krzysztof E. Skóra
Hel

PROBLEM POLSKIEGO NAZEWNICTWA DLA *NEOGOBIOUS MELANOSTOMUS* (PALLAS, 1814)

Gatunek babki, którego aktualna naukowa nazwa brzmi - *Neogobius melanostomus* (Pallas, 1814) (foto.1), a który został po raz pierwszy opisany na początku XIX wieku (tablica 1) - nie jest nowym w spisach polskiej ichtiofauny. A jednak, za taki go uznano, gdy jako obcy w rodzimej faunie odkryty został w roku 1990, w wodach Zatoki Gdańskiej - daleko poza naturalnym, zoogeograficznym zasięgiem występowania¹ (Stolarski Skóra 1993). Uszło uwadze współczesnych ichtiologów, że w czasie II Rzeczypospolitej granice polskiego państwa sięgały rzek zlewiska Morza Czarnego, gdzie *N. melanostomus* bytując, był polskim ichtiologom znany, przynajmniej od końca XIX wieku (Wałęcki 1889). „Babka śniadogłowa” - to najprawdopodobniej pierwsza polska jego nazwa, jaką świadomie przypisano *N. melanostomus*. Użył ją Antoni Wałęcki w 1889 roku, opisując rodzaj *Gobius* L. (Babka) z rodziny *Gobiidae* (Pepówki, dziś Babkowate) w wydany „Przyczynku do naszej fauny ichtyologicznej”, który był jego „Odbitką z Pamiętnika Fizyograficznego, t. IX za rok 1889” (Wałęcki 1889).

Tablica 1. Synonimy taksonomiczne używane w opisach ryb z gatunku *N. melanostomus* (Pallas, 1814) na podst. www.fishbase.org i www.caspianenvironment.org

Nazwa	Autor	Rok
<i>Gobius cepha arges</i>	Pallas	1814
<i>Gobius chilo</i>	Pallas	1814
<i>Gobius exantl ematosu\$</i>	Pallas	1814
<i>Gobius melan o</i>	Pallas	1814
<i>Gobius melan stomus</i>	Pallas	1814
<i>Gobius viresc ins</i>	Pallas	1814
<i>Gobius affinis</i>	Eichwald	1831
<i>Gobius sulcat is</i>	Eichwald	1831
<i>Gobius lugens</i>	Nordmann	1840
<i>Gobius weide nanni</i>	Kessler	1874
<i>Gobius grossl olzii</i>	Steindachner	1894
<i>Gobius melan stomus affinis</i>	Navozov	1912
<i>Apollonia mel nostoma</i>	Iljin	1927
<i>Gobius (Apoll nia) melanostomus</i>	Iljin	1927
<i>Neogobius ce thalarges</i>	Berg	1949
<i>Neogobius m lanostomus affinis</i>	Berg	1949
<i>Neogobius m lanostomus</i>	Berg	1949

¹ Morze Czarne i Kaspiskie oraz dolne odcinki uchodzących do nich rzek są naturalnym miejscem występo-

Jak się okazuje, już wówczas nazewnictwo tej grupy ryb stwarzało ichtiologom pewne problemy. W swojej publikacji Walecki (1889) odniósł się do sposobu nadawania im nazw polskich pisząc: (...) „*Babki z ogólnego kształtu, z rozmieszczenia i kroju płetw przedstawiają pewne pozorne podobieństwo do byczków (Cottus), z którego nawet wynika często balałutne zamieszanie i przedstawianie ich nazw, o czym już Pallas ostrzega "u ludu prostego oba te rodzaje ryb znane są pod wspólną nazwą sprośną". (Rosis Gobius communi cum Cotto nomine obscoeno appellatur. Zoogr. III 162). U nas lud nie jest tak pochopny do szafowania przezwiskami sprośnemi, tem niemniej jednak chwiejność nazw istnieje. Byczek w różnych okolicach miewa nazwy różne: głowaczek, rogatek i wiele innych mniej trafnych, że jednak nie ma on ani płetw brzuchowych lejkowatych, ani brodawki podbrzuszej, nie daje się żadną miarą pod owe Pallasowe przewisko podciągnąć. Babki i w ogóle Pępówki chociaż mają łuskę zgrzeblowato zadzierzystą, z innych jednak względów, mianowicie zaś z miękkości promieni jednolitych w pletwie grzbietowej pierwszej, zaledwie dają się zaliczać do skupienia ryb cierniopłetwych (...)*². Po czym w zbiorczej tabeli, „*Gobius melanostomus* Pall.” przypisał mu nową, inną nazwę - „**babka barczysta**”. Wydaje się, że sytuacja przez ponad 100 lat nie bardzo się zmieniła. Historia ewolucji polskiej nazwy dla *N. melanostomus* oraz mnogość używanych synonimów to potwierdza.

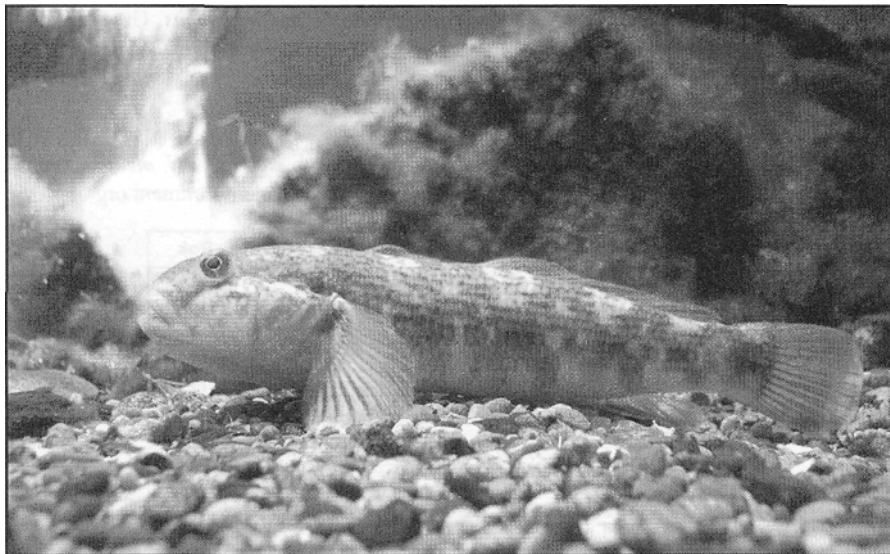

Foto 1. *Neogobius melanostomus*. Aktualna pozycja w systematyce ryb: gromada Osteichthys (kostnoszkieletowe); rząd Perciformes (okoniokształtne); rodzina Gobiidae (balkowate); rodzaj: *Neogobius* (brak polskiej nazwy rodzajowej).

Gdy pierwszy współczesny egzemplarz *N. melanostomus* został złowiony na wodach Zatoki Gdańskiej w pobliżu Helu (Skóra 1993, Skóra i Stolarski 1993), wydawało się, że gatunek ten nie ma polskiej nazwy i nigdy nie występował na liście gatunków polskiej ichtiofauny

² Pisownia oryginalna

(Rolik, Rembiszewski 1975). Skóra i Stolarski (1993) zaproponowali wówczas nazwę „**babka obla**” opierając się na znaczeniu nazwy tej ryby w językach rosyjskim i angielskim (tablica 1).

Tablica 2. Nazwy potoczne *N. melanostomus* używane w różnych krajach. Na podstawie m.in. www.fishbase.org (Froese, R., D.Pauly. ed. 2003)

Kraj	Nazwa
Azerbejdżan	Girda khul
Bulgaria	Tremo popche, Strogil
Dania	Sortmundet kutling
Finadia	Mustakitatokko
Francja	Gobie à taches noires
Grecja	Νεογυβίος μελανόστομος
Grecja	Neogonios melanostomos
Hiszpania	Gobio pintato
Iran	گوبی ماهی داغ , Gafmakhi, Gavmahi-e-domgue 'd, Gel-ye Mahi Gerd
Kanada / ang.	Round goby
Kanada / fr.	Gobie arrondie
Kazachstan	Zhumyrbuzaubas-bylyk
Niemcy	Schwarzmund-grundel, Kruglyak-Grundel
Polska	Babka śniadogłowa, babka barczysta, babka obla, babka kragla, babka bycza, babka pancerna, babka okrągła, t abka czamopyska. (czasami używane są nazwy bardziej ogólne: byczka lub babka
Rosja	Бычок-kruglyak (бычок-кругляк) Chorn rotly bychok
Rumunia	Guvid, Stronghil, Strunghil, Babca neagra
Stany Zjednoczone / ang.	Round goby, Black spotted goby, Caspian round goby
Turcja	Kumkayasi balipi
Ukraina	Bichok-kruglijack, бичок-кряуугляк
Wielka Brytania /ang.	Round goby, Black spotted goby

Kolejna jego nazwa pojawiła się w 1994 roku. Tłumacząc tekst „Die Grosse Enzyklopadie der Fische” (Sigl A., Terofal F. 1994) i nie znajdując polskiego odpowiednika dla nazwy niemieckiej W. Wiśniewolski określił ją jako „**babka czarnopyska**”.

Podczas odbytego w 1993 roku w Gdańsku, II International Estuary Symposium, publikując pierwsze dane o biologii tego gatunku w nowym dla niego środowisku Morza Bałtyckiego, Skóra i Stolarski (1996) prócz użytej pierwotnie nazwy babka obla zaproponowali nową- „**babka bycza**”, używając jej także w popularno - naukowym artykule w 1995 (Skóra i Stolarski 1995).

Było to konsekwencją użycia takiej nazwy w ulotce wcześniej kierowanej do rybaków i wędkarzy o potrzebie informowania Stacji Morskiej UG w Helu o złowieniu następnych egzemplarzy tego gatunku w nowych, nieznanych jeszcze miejscach jego rozszedlenia. Pomysłodawcom nowego nazewnictwa chodziło o dosadne odróżnienie tego gatunku jego nazwą od babek rodzimych: babki czarnej, małej, piaskowej, czarnoplamki i przeźroczystej. Nową babkę cechowała solidniejsza budowa ciała, a dorosłe osobniki tego gatunku były zdecydowanie większe od pozostałych. Ponadto nazwa „byczek” w latach 50 i 60 zadomowiła się w świadomości Polaków z racji importu na nasz rynek konserw rybnych z terenu ZSRR, których zawartość stanowił głównie

ponto-kaspijskich babek głównie z tego powodu. Oryginalność nazwy „babka bycza” dawała też atut spopularyzowania problemu zwleczenia go do polskich wód Bałtyku i ułatwiała zbiór raportów o rozprzestrzenianiu się tego gatunku. Dawała też okazję do prowadzenia publicznej kampanii informacyjnej uświadamiającej problemy, jakie z wsiedlania inwazji obcych gatunków wynikają dla rodzimego ekosystemu (foto 2).

Warto przy okazji dodać, iż na polskim rynku istnieje i jest utrzymywana od wielu lat konserwa rybna o nazwie „Byczki” (Rembiszewski 1973, Skóra 1999). W Polsce zawartość puszek według opisu zamieszczonego na etykietach, stanowią ryby słodkowodne (foto 3). Są to głównie drobne ryby karpowate (np. płoć), zatem nie ma w nich oryginalnych „byczków”. Natomiast *N. melanostomus* i inne babkowate są nadal składnikiem konserw rybnych na lokalnym rynku w rejonie naturalnego ich występowania (foto 4). Na Ukrainie są sprzedawane powszechnie pod ukraińską lub rosyjską nazwą: bichki lub bychki (бички / бычки)

Foto 2. Samice (jaśniejsze) i samce (czarne) *N.melanostomus* pod czas składania ikry pod kamieniami i kawałkami betonu sfotografowane na Zalewie Puckim przy pirsie przystani rybackiej w Kuźnicy w czerwcu 2005 roku.

³ Pełna nazwa: „Bychki w tomatnom sousie”

Foto 3. Przykład etykiety z polskiej konserwy rybnej o handlowej nazwie „Byczki w sosie pomidorowym”.

Foto 4. Przykłady ukraińskich konserw rybnych z czarnomorskich „byczków”.

Od tej pory w publikacjach naukowych i materiałach informacyjnych powstających w Stacji Morskiej UG w Helu nazwa „babka bycza” stała się prócz taksonomicznej nazwy łacińskiej nazwą wiodącą. Z czasem zaczęli ją używać także inni autorzy, ale nie wszyscy.

Kuczyński (1995), który opisując elementy biologii tego gatunku z Zatoki Gdańskiej oraz wskazując (za Grygielem Wł.) na nowe jej stanowisko w rejonie Karwi użył wprawdzie nazwy „**babka kragła**”, ale zaproponował też rozważenie używania określenia „babka pancerna”. Nazwę „**babka okrągła**” użył Załachowski (1997).

Nazwę „babka kragła” użyto też w publikacji Krzykawskiego i in (1999). Podanie dwóch polskich synonimów babka bycza i babka kragła w pracy Skóra i in (1999) wprowadziło je do światowego elektronicznego systemu informatycznego: www.fishbase.org (Froese i Pauly ed's. 2003). Natomiast Borowski (1999) donosząc o tym, że babka bycza pojawiła się w Zalewie Wiślanym podał nazwy „obła” i „okrągła”.

Nazwa babka bycza jako jedyna dla *N. melanostomus*, oraz jej kod FAO - „GPA” zostały podane w Rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 12 grudnia 2002 r., w sprawie wzoru oraz szczegółowego sposobu prowadzenia i składania dzienników połowowych (Annon 2002).

Kilku autorów opisywało ostatnio biologię, rozmieszczenie i znaczenie ekologiczne tego gatunku w wodach Zatoki Gdańskiej i Puckiej w języku polskim. Użyli różnych nazw: babka bycza (Samsel 1998, Abramowicz 2000, Jackowski 2000, Sapota 2005) i okrągła (Wandzel 2003) przypominając niekiedy inne, znane dziś jej synonimy. Nikt jednak nie zauważył, że na przestrzeni ostatnich 15 lat, czyli od momentu, gdy było już wiadomo, że *N. melanostomus* zadamowił się w naszych wodach na dobre (?) i złe, że stara polska nazwa tej ryby jest inna.

Jak zatem, my Polacy, powinniśmy nazywać *N. melanostomus*? Tradycja i prawo pierwszeństwa nakazują wrócić do określeń - babka śniadogłowa lub babka barczysta - zaproponowanych w 1889 roku przez Antoniego Wałęckiego. Najprawdopodobniej jednak, pochopnie nadawane w latach 90 ubiegłego wieku nowe nazwy dla tej ryby -... bycza, obła, kragła, okrągła, pancerna czy czarnopyska, będą przez jakiś czas w polskim języku współistnieć.

Literatura:

- Abramowicz J. 2000. Znane czy nieznane? - babka bycza (*Neogobius melanostomus*)
Mag.Przem.Ryb 4(16); 50-51.
- Annon 2002. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 12 grudnia 2002 r.,
w sprawie wzoru oraz szczegółowego sposobu prowadzenia i składania dzienników
połowowych., (Dz. U. Nr 221, poz. 1862).
- Borowski W, 1999, Babka bycza w Zalewie Wiślanym, Mag.Przem.Ryb., 4(12); 39.
- Froese, R. and D. Pauly. Editors. 2003. FishBase. World Wide Web electronic publication.
www.fishbase.org, version 19 January 2004.
- Jackowski E, 2000. Babka bycza *Neogobius melanostomus* (Pallas, 1814) w wodach Zatoki
Puckiej. Przem. Ryb. 3(15); 48-49.
- Krzykawski S., Więcaszek B., Keszka S., Antoszek A., 1999. Systematyka Kragłoustych
i ryb. Przewodnik do ćwiczeń. AR. Szczecin: 171.

- Kuczyński J. 1995. Babka kragła *Neogobius melanostomus* (Pallas 1811) - emigrant z basenu ponto-kaspijskiego w Zatoce Gdańskiej. Biull.SFI 2(135): 68-70.
- Pallas, P. S. 1814. Zoographia Rosso-Asiatica, sistens omnium animalium in extenso Imperio Rossico et adjacentibus maribus observatorum recensionem, domicilia, mores et descriptiones anatonen atque icones plurimorum. 3 vols [1811-1814]. Petropoli. Zool. Rosso-Asiatica v. 3: i-vii + 1-428 + index (I-CXXV), Pls. 1, 13, 14, 15, 20 and 21
- Rembiszewski J.M., Rolik H., 1975: Cyclostomata et Pisces. Katalog fauny Polski XXXVIII; 249
- Rembiszewski J.M. 1973. Byczki. W: Mały słownik zoologiczny. Wiedza Powsechna, Warszawa: s35.
- Samsel J., 1998, Babka bycza w Zatoce Puckiej, Wiad.Wędkarskie, 12; 55-57.
- Sapota, M.R. 2002. Invasion of round goby (*Neogobius melanostomus*) from te Ponto-Caspian to te Baltic. Biomare Newsletter No. 2. pp 7.
- Sapota, M.R., 2004. The Round Goby (*Neogobius melanostomus*) in the Gulf of Gdańsk: A Species Introduction into the Baltic Sea.. Hydrobiologia (2004) 514(1): 219-224.
- Sapota M.R., 2005. Biologia i ekologia babki byczej *Neogobius melanostomus* (Pallas, 1811), gatunku inwazyjnego w Zatoce Gdańskiej. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 117 s.
- Sigl A., Terofal F. 1994. Ryby słodkowodne. Opis gatunków. W: Wielka encyklopedia ryb. Słodkowodne i morskie ryby Europy. Ed. Reichholf J.H., Steinbach G.. Warszawa, Muza S.A: 32-187.
- Skóra K.E. 1993. Ichtiofauna. w: Zatoka Pucka (K.Korzeniewski ed) I.O.U.G, Gdańsk: 455-467
- Skóra K.E., 1999, Byczki - falsyfikaty w puszkach., Mag. Przem. Ryb., Gdynia, 2 (10); 27-28.
- Skóra K.E., S. Olenin, S. Gollasch, 1999 *Neogobius melanostomus* (Pallas, 1811). In: S. Gollasch, D. Minchin, H. Rosenthal, M. Voigt (ed-s). Case histories on introduced species their general biology, distribution, range expansion and impact. Berlin: Logos-Verlag: 69-73
- Skóra K.E., Stolarski J., 1993. New fish species in the Gulf of Gdańsk. *Neogobius* sp [cf. *Neogobius melanostomus* (Pallas 1811)], Bulletin of the SFI, Gdynia, 1(128); 83.
- Skóra K.E., Stolarski J. 1995. Round Goby - A fishy invader. WWF Baltic Bulletin 1, 46-47.
- Skóra K.E., J.Stolarski 1996. *Neogobius.melanostomus* (Pallas 1811) a new immigrant species in Baltic Sea. Proceedings of the Second International Estuary Symposium held in Gdańsk 18-22 październik 1993. Crangon Iss.MBC Gdynia, 1: 101-108.
- Walecki A. 1889. „Przyczynek do naszej fauny ichtyjologicznej”. Pamiętnik Fizyjograficzny. Warszawa t. IX: 275-295.
- Wandzel T. 2003: Babka okrągła *Neogobius melanostomus* (Pallas, 1811)- nowy komponent ichtiocenozy południowego Bałtyku. Rola w ekosystemie i rybołówstwie. Gdynia MIR: 76.
- Załachowski Wł.. 1997 Ryby. Wydawnictwo Naukowe PWN: 528.